

ה) השינויים, שחלו בתכנית המקורית של הבית, ובייחוד הקיר החוסם את הפרוזדור המערבי, הם ודאי מהתקופה המאוחרת יותר. אם המבנים המוספים הם מהתקופה ההירודיאנית, הרי יש ליחס את הבית המקורי לתקופת הבנייה האחרת הידועה במצדה, שהיא תקופת החשמונאים⁽⁷⁴⁾. גם שיקולים אחרים משמשים ביסוס לדעה זו, אך אין הם אלא השערות בלבד, כל עוד לא נוקה השטח כולו. השיקולים הם: הפשטות והצניעות של המבנה, בהשוואה למבנים המפוארים שבמדרגה התחתונה, שהם ללא ספק מהתקופה ההירודיאנית. לפי תכנית הבית, יש להניח שהיה זה בית המלך, ואילו החדרים הקטנים שימשו, כנראה, חדרי-מגורים לו לעצמו. הפרוזדור, המקיף את החדרים משלושה צדדים, שימש, כנראה, לצרכיהם של השומרים על החדרים הפנימיים. ויש להניח, שהפשטות והצניעות, שבהן הצטיין בית החשמונאים שבמצדה, הן שהניעו את הורדוס להרחיב את הבית ולפאר אותו ע"י הוספת אולם העמודים במפלס נמוך יותר. הקמת בית הנשק והמחסנים בדרום מנעו את הרחבת הארמון מצד זה. וכנראה מסיבה זו החליט הורדוס להקים את הבניין הגדול בקרבת השער המערבי, לצרכיהם של אנשי החצר והמשמר המלווים את המלך, וכן להרחיב את ארמונו שלו ע"י תוספת בניינים על המדרגות הנמוכות יותר.

ב. המדרגה התיכונה

המדרגה התיכונה נמוכה ב-20 מ' מראש ההר, ומכאן באה ירידה של 13 מ' למדרגה התחתונה. רובה תפוס על-ידי מבנה של שני מעגלים חדר-מרכזיים, אך מאחוריהם משתרעת טראסה בעובי של 6 מ' בקירוב, המכוסה על-ידי ערמת-שפך גבוהה (ציורים 12, 19).

ב-1955 ערכנו חפירות בכמה מקומות בין המעגלים ובמרכזם וכן גילינו את חדר המדרגות שבקצה המערבי של הטראסה. ב-1956 סיימנו את החפירה של כל שטח המעגלים וביצענו חפירה נוספת ליד קיר הסלע שמדרום להם. מדרגת הסלע הטבעית, שבוני הארמון מצאו לפניהם, היתה צרה יותר מן המדרגה הנוכחית, והיא התחדדה בקצה הצפוני. הם יישרו סלע זה ממערב, מצפון וממזרח עד למפלס המדרגה התחתונה, ואילו כלפי מעלה המשיכו ובנו קירות ישרים מעל לקירות הסלע עד קרוב לפני הסלע שבמרכז

(74) ר' למעלה עמ' 9 ואילך.

המדרגה. באופן זה נוצרה מדרגה מרובעת וישרה, המתרוממת בגובה של 10 מ' מעל למדרגה התחתונה, וכיום רואים מיד, שבחלקה בנויה היא ובחלקה מורכבת מקירות סלע מיושרים. במקומות שונים נשתמרו קטעים של טיח, הן על גבי קירות האבן והן על גבי קיר הסלע. ברור אפוא, שכל המדרגה היתה מטויחת טיח רצוף, וכבר בימי קדם נראתה כולה כבנויה, ואי אפשר היה להבחין בין הקירות הבנויים לבין הסלע הטבעי.

על טראסה ישרה זו נבנו שני המעגלים, בקוטר של 15.3 מ' (לוח ו'). חוקרים קודמים, שהסתכלו על מבנה זה מראש ההר, היו סבורים, שאלה הם יסודות של מגדל עגול, ששמר על הקצה הצפוני של הצוק (השווה עמ' 17); ואולם מתוך הסתכלות מקרוב אפשר היה להבחין מיד, שהקצה העליון של המעגלים בנוי בחלקו לוחות אבן-חול ישרות ומחלקות (לוח ו', 2). שפות המעגלים שלמות אפוא בחלקן, והם לא הותקנו מלכתחילה אלא בגובה זה. לעומת זה נבנו הנדבכים הנמוכים יותר מאבני גיר וחול, שעובדו בסיתות גס יותר.

שני המעגלים בנויים ברוחב של 1.20 מ', וביניהם מפריד מרחק של 1.40 מ'. למעשה, אין אלה מעגלים שלמים, שהרי נשענים הם בצד הדרומי על הסלע הטבעי בניית המעגלים מתחילה עם ההשתפלות הטבעית של הסלע לצפון מזרח ולצפון מערב, ובנייתם הולכת ומעמיקה בצפון, כששפות המעגלים נשארות באותו מפלס. ראש המעגלים הוא בגובה אחד עם פני המדרגה שמאחריהם, וגם בפנים המעגלים נשאר הסלע הטבעי בצד הדרומי והדרום-מערבי נמוך יותר בכמה סנטימטרים. הואיל והסלע הטבעי של המדרגה נמוך בצדדים מאשר במרכז, מתחילה בניית המעגל החיצוני לפני בניית המעגל הפנימי, בעוד שהמעגל החיצוני בנוי בהיקף של כ- 310° . בנוי המעגל הפנימי רק בהיקף של 250° , ובמיוחד בצד המערבי מתחילה בנייתו למעשה רק בפינה הדרומית-מערבית של המדרגה.

עם זה דאגו הבונים ליצירת הרושם של מעגלים שלמים לעיני המסתכל מלמעלה על-ידי השלמתם במדרגה חצובה בסלע ובנויה בחלקה בגובה של כ-10 ס"מ בלבד. לתכלית זו המשיכו והשלימו את הקו של המעגל הפנימי ואת הפער שבין שני המעגלים, ורק המעגל החיצוני התחבר עם הטרסה שמאחוריו למפלס אחד ישר.

הוצאנו את כל השפך, שהצטבר בין שני המעגלים ובמרכזם. בחלק המערבי בין שני המעגלים הגענו למפלס מטויח בעומק של 3.40 מ' מתחת

לשפות המעגלים, שתחילה נראה לנו כרצפה מטויחת. טיח זה נמשך באותו גובה עד לקצה הצפוני של המעגל ונפסק רק בשני מקומות. א. ע"י קטע ברוחב של 50 ס"מ, בן שלוש "תעלות", שנמשכו גם אל מתחת למעגלים, ובתוכם היו שרידי עץ מפוחם. כפי שהתברר לנו גם ממקומות אחרים, לא היו אלה אלא קורות עץ, שהוכנסו כאן לשם חיבור חלקי הקירות השונים וחיזוקם. ב. ע"י בור חסר צורה סימטרית בגודל של 1 מ' בקירוב ובעומק של 80 ס"מ. בור זה לא יושר, אך נשארו בו בכמה מקומות שרידי טיח וכן שרידי עץ, המוכיחים שהיה מקורה, לפחות בחלקו. לא נתברר לנו, מה היה תפקידו של בור זה.

מפלס ישר ומטויח זה בין שני המעגלים נתון בין שני שיפועי סלע טבעיים, היורדים אליו מדרום ומצפון-מערב. אולם למרות מה ששיפועי סלע אלה יורדים במדרגות טבעיות, לא נעשה שום מאמץ לסתת ולחצוב מדרגות נוחות יותר, וגם לא מצאנו שום סימן של מדרגות עץ או של סידור דומה. עד לפני מפלס הטיח מצאנו חלקי בניין, טיח ושברים של כלים שונים, שנפלו לכאן מלמעלה וכן נמצאו חוליות אחדות של עמודים מונחות על גבי הטיח (לוח ז', 2). ברור אפוא, שהחלל בין שני המעגלים לא היה ממולא בימי קדם, ולא מצאנו גם שום סימן, שיעיד על קירוי.

מצב דומה נתגלה במרכז המעגל. הסלע משתפל כאן בכיוון למזרח ולצפון. ירדנו עם מדרגות הסלע הטבעיות עד שהגענו גם כאן, בקצה המזרחי, למפלס מטויח בעומק דומה לטיח שבין שני המעגלים. גם במקום זה מצאנו חלק טיח, פחמי עץ ושרידי-מפולות שונים עד לעומק הטיח, וגם שטח זה היה פתוח אפוא בימי קדם.

בקטע הצפוני-מערבי הגענו למדרגת הסלע הטבעי בין שני המעגלים בעומק של 1.65 מ' מתחת לראש המעגלים. לעומת זה העמקנו בקטע המערבי — במקום, שבו קיים רק המעגל החיצוני — בין המעגל לבין הסלע עד לעומק של 4.70 מ' (לוח ז', 1). בעומק זה הגענו לסלע, וגם כאן מצאנו כמה שרידי קורות, הנכנסים מתחת למעגל הבנוי.

לאור ממצא זה ברור, שמפלס הטיח שבחלק המזרחי של המעגלים אינו רצפה. זהו, כנראה, ראש הפלאטפורמה המרובעת הבנויה, שיושרה כאן על-ידי שכבת טיח, ועל גביה בנו את שני המעגלים. המעגלים יורדים בעומק של כ-50 ס"מ מתחת לראש הפלאטפורמה, שקצותיה הוגבהו, כנראה, מעט לאחר בניית המעגלים.

חפירת המעגלים לא פתרה אפוא את שאלת תפקידם ודרכי השימוש בהם, אך מן הראוי לסכם את העובדות הבאות, שנתבררו במהלך העבודה:
א. שני המעגלים בנויים למעשה בגובה של מדרגת הסלע, ולמרות מה שאינם שלמים — השלימו את צורתם המלאה בסלע.

ב. מפלס המעגל החיצוני מתלכד עם פני הטראסה שמאחוריו.

ג. החללים, שנוצרו על-ידי בניית המעגלים בעומק של 3.40 ויותר, נשארו פתוחים, הן בין המעגלים לבין עצמם והן בין המעגלים לסלע.

ד. למרות הסיתות, היישור והטיוח של כל המדרגה מבחוץ לא נעשה דבר בסלע שבפנים המעגלים, שנשאר בצורתו הטבעית.

ה. המסתכל מבחוץ ראה בניין מרובע בגובה של 10 מ', שעליו מבנה עגול בגובה של 3 מ' נוספים (ציורים 19, 20).

נוסף לחשיפת חדר המדרגות העליון (ר' להלן עמ' 44) ביצענו חפירת נס" יון בחלק מן הטראסה שאחרי המעגלים, מתוך תקווה, שפעולה זו תסייע להבהרת תפקידם של המבנים הנדונים. בחלק המזרחי נתגלו שרידים של חדר נוסף מקביל לחדר המדרגות. קירותיו היו מטויחים, ועל הטיח היו שרידי פאנלים בצבעים שונים. המרחק שבין חדר זה לבין חדר המדרגות היה מכוסה על-ידי ערימה גבוהה של שפך ועיי מפולת. כשהחלנו לחפור בערימה זו סמוך לקיר הסלע נזקקנו בראשיהן של ארבע אומנות מרובעות, בנויות או חצובות, במרחקים של כ-70 ס"מ זו מזו. קיר הסלע יושר כאן, ואליו נצמדו האומנות, ומעל לראשיהן נשארו בליטות של סלע. האומנות והסלע שביניהם מטויחים בטיח חלק ולבן (לוח ז', 3).

כדי לעמוד על תפקיד האומנות חפרנו תעלה נוספת ברוחב של 1.20 מ' על יד האומנה המזרחית ועל יד קיר החדר המזרחי, מקיר הסלע ועד לקצה המעגל. התברר, שקיר החדר מטויח ומעוטר בצבעים גם בצדו המערבי. בין האומנה לבין קיר זה נוצרה גומחה ברוחב של 70 ס"מ ובעומק של 55 מ"מ. גובה הגומחה מקרקעיתה ועד לראש האומנה הוא 2.35 מ'. כולה מטויחת בטיח לבן (לוח ז', 4). רצפת הטראסה שלפניה נמוכה ב-55 ס"מ מרצפות הגומחה, היא יורדת בשיפוע מועט אל המעגלים. בקטע החפור מצאנו בה שברי טיח, עץ וחרס רגילים.

מתקבלת אפוא תמונה של שני החדרים, שביניהם ארבע אומנות, הנשענות אל הסלע, וחמש גומחות; ואילו לפניהם משתרעת טראסה באורך של 5 מ', המתלכדת עם המעגל החיצוני (ציור 12, חתך A-A).